

**СЕКЦІЯ
КНИГОЗНАВСТВА, ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
І ОРГАНІЗАЦІЇ КНИЖКОВОЇ ТОРГІВЛІ**

УДК 002.2

КНИГОЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ Д.Д. БАЛИКИ

О.В. Стадник

Розглядаються основні напрями книгознавчої діяльності Д.А.Балики. Аналізуються праці вченого, які вплинули на розвиток книгознавства як науки і мали практичне застосування в бібліографічній і бібліотечарській діяльності.

Рассматриваются основные направления книговедческой деятельности Д.А. Бальки. Анализируются работы ученого, которые повлияли на развитие книговедения как науки и практически использовались в библиографической и библиотечковедческой работе.

Дмитро Андрійович Балика був одним з найактивніших працівників у галузі книжкової справи в ХХ столітті. Його праці вплинули на розвиток книгознавства як науки й мали практичне застосування в бібліографічній і бібліотечарській діяльності. Науковий доробок Д.А. Балики в галузі теорії книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства нараховує кілька десятків праць – брошур, статей, нотаток, досліджень, рецензій, які почали публікувати на початку 20-х років ХХ століття. Д. Балика був досконалим знавцем світової традиції книгознавчих наук, користувався нею і вносив до неї нові цінності. Він характеризував книгознавство як „визначене поняття, що не тільки не зливається з іншими термінами (як, наприклад, бібліографія або бібліотекознавство), але й поточнює всі ті царини, які увіходять до нього як складові частини, і методологічно впливає на кожен сполучену з ним дисципліну” [8].

У більшості своїх публіцистичних чи наукових праць Д. Балика прагнув привернути увагу громадськості до проблем українського книжкового руху, подаючи неупереджений виклад фактів про різні аспекти цього соціального явища, утворення нових типів книгозбірень, книгарень, запровадження спеціальної книгознавчої термінології для визначення окремих понять і явищ, відомості про книгоживання і книгопоширення українських книг.

Життєвий шлях Дмитра Балики був складним, доля його закидала в різні краї (Чернігів, Петербург, Белебеїв, Уфу, Томськ, Київ, Нижній Новгород), але вся його діяльність у тій чи іншій мірі була тісно пов'язана з книгою.

Протягом 1916–1921 років Д. Балика працював у Росії на педагогічній ниві, а також в галузі бібліотечної справи, чим згодом пояснюється його захоплення бібліологічною педагогікою.

У 1921 році Д. Балика повертається в Україну. Тут він продовжує роботу в бібліотечній сфері – спочатку в показовій бібліотеці Військово-політичної школи Українського військового округу, а потім у Всенародній бібліотеці України АН УРСР. Займаючись бібліотечною роботою, Д. Балика прагне навчити молоде покоління розуміти книгу, уміти виділяти основне й робити висновки. Він активно займається науково-дослідною та науково-бібліографічною діяльністю, публікує статті в періодичних фахових журналах („Бібліотечному журналі”, „Журналі бібліотекознавства та бібліографії”), виступає на багатьох з'їздах, конференціях, нарадах.

У 1925 р. було утворено Науково-дослідний інститут бібліотекознавства, перейменований пізніше в Науково-дослідну комісію бібліотекознавства та бібліографії. У її складі функціонувала секція книгокористування, яку очолив Дмитро Балика. У 1925–1927 роках він активно працював в Українському Науковому Інституті Книгознавства (УНІК), проявляючи, зокрема, інтерес до дослідження бібліотечної справи. Так, у 1925 році в серії УНІКу „Науково-популярна бібліотека книгознавства” вийшла книга вченого „Бібліотека в минулому”, де було зроблено спробу дослідити окремі періоди історії бібліотек світу й, зокрема, України. Інститут мав великий авторитет, був добре відомий спеціалістам Європи завдяки участі в ньому

кращих наукових сил України та зарубіжжя, увійшов в історію українського книгознавства та бібліографії дослідженнями, які й до нині не втратили свого значення.

Особливо плідною була діяльність Д. Балики в секції соціології книги. Він брав активну участь у соціологічному дослідженні проблем вивчення читача, що проводив УНІК. З 1 жовтня 1926 року в Інституті розпочав роботу „Кабінет вивчення книги і читача”, основним завданням якого було дослідження комплексу „книга–читач”. Наслідком дослідження став збірник, що був виданий як другий том „Трудів” Інституту під назвою „Бібліотека і читач на Україні”. Тут Д. Балика опублікував свою відому працю “Аналітичний та синтетичний метод вивчення читачівства”, яка не втратила актуальності й донині. Він зазначав, що в залежності від типу бібліотек, завдань всіляких бібліологічних і наукових установ можуть бути різні можливості повноти і глибини вивчення читачівства. У вивченні читачівства вчений виділяє п’ять напрямків: публіцистичний, етнопсихологічна теорія вивчення, бібліологічна психологія, вивчення читачівських інтересів, психоаналітична теорія вивчення читачівства. Паралельно вона була опублікована в друкованому органі УНІКу „Бібліологічні вісті”. У цьому ж часописі, що об’єднав кращих українських книгознавців й бібліографів, з’явилися статті Д. Балики „Бібліологічна педагогіка як наука”, „Ще про наукові та організаційні проблеми книговивчення”, „Про класифікацію друків за соціальним призначенням” [4,8,1], що відображали фундаментальні положення вченого в галузі книгознавства.

Так, у праці „Про класифікацію друків за соціальним призначенням” виразно виявилось захоплення вченого бібліопсихологією та бібліосоціологією. Як завжди, автор статті розглядає широке коло питань, демонструючи обізнаність з найновішими дослідженнями в цій галузі. Методам вивчення читачівства Д. Балика надавав великого значення. Не менш важливою була проблема класифікації друків за їх соціальним призначенням, тобто в залежності від того, якому колу читачів адресовано книгу. Подібний підхід до класифікації літератури зустрічався і раніше, але питання про систематичне запровадження такої класифікації, про розробку стандартної схеми й наукову термінологію, на думку автора статті, набуло великої актуальності. Виникла потреба в плановому веденні видавничої справи й створенні книг за цільовим призначенням. Аналізуючи погляди різних вчених (М. Рубакіна, О. Ловягіна, М. Куфаєва П. Отле, А. Живного), Д. Балика приходять до висновку, що „розбивати всі книги за психологічними типами та розбивати всіх читачів за принципом вивчення особливості кожної людини було б надзвичайно важко і не науково”. Важливіше розглядати кожного читача в залежності від суспільного оточення, в якому він перебуває. На основі вивчення читачівства вчений пропонує виділити такі чотири групи читачів: за соціальним становищем – селяни, робітники, ремісники, інші; за віком – діти, молодь, дорослі; за ступенем підготовки – малопідготовлені, з середньою підготовкою, спеціалісти; професійні групи – за основною професією та характером праці. Ці чотири групи можуть взаємоперехрещуватись, тому одна й та сама книга буде придатною для різних категорій читачів.

Головним підсумком діяльності Д. Балики в галузі бібліологічної педагогіки і соціології мала бути стаття, яка, на жаль була опублікована лише в російськомовному варіанті під назвою „Библиологическая социология”. На думку сучасної дослідниці історії УНІКу Г. Ковальчук, наукові пошуки Д. Балики у становленні прав книги як суспільного явища, соціології книги або бібліосоціології випереджали тогочасні можливості книгознавства.

Д. Балика надавав соціології книги статусу книгознавчої науки: „Соціологія книги повинна як узагальнююча, номотетична наука про одну із ідеологічних надбудов над економічним базисом, охоплювати всі галузі книжкової справи та всі головні її питання (тип, характер, тематика, оформлення, соціальна функція і т.п.)”. Вивчення читача, на його думку, відбувається через книгу, причому читач і книга беруться в єдиному комплексі. У психології читачівства одним з головних сумарних психологічних і педагогічних понять є поняття „загального інтересу” й поняття „читачівського інтересу”. Вивчення процесу читання нерозривно пов’язане з вивченням читачьких інтересів. У вивченні книг, читача, процесу читання слід використовувати як синтетичний, так і аналітичний методи, що взаємозв’язані. Д. Балика вважав, що сформувавши бібліологічну соціологію – це розробити таку науку, що налагоджує закономірність зв’язку між відомими галузями книжкової справи в цілому з відомими суспільними формаціями, тобто у її рамках слід вивчати питання про вид, тип, характер, тематику, оформ-

лення і соціальні функції книг відповідної епохи. До предметної сфери бібліосоціології Д. Балака „зараховує” вивчення „закономірності і причинності у явищах книги, взаємодії факторів в житті книги, з’ясування того, як відображається характер „сплетіння” факторів на особливостях художньої, наукової, науково-популярної книги і т.д. Визначення бібліосоціології у Балаки відображає філософсько-книгознавчий підхід. Загалом же, оцінюючи вклад Д. Балаки в розробку проблем соціології книги, варто відзначити його концептуальний огляд праць соціологів і книгознавців, визначення предметних факторів соціології книги, обґрунтування бібліосоціології як однієї з найважливіших дисциплін книгознавства.

Аналіз праць Д. Балаки дає підстави стверджувати, що його роботи завжди були актуальними і відзначалися своєю ґрунтовністю. Переконаливо й аргументовано, з посиланнями на твори вітчизняних і зарубіжних дослідників він викладав свою точку зору та пропонував шляхи розв’язання важливих проблем. Статті вченого, присвячені рекомендаційній і критичній бібліографії, належать до найкращих наукових розробок у цій галузі. При обговоренні питань про розподіл творів друку за соціальним призначенням Д. Балака вдається до глибокого аналізу існуючих класифікацій і робить висновок про визначальну роль у них читача. Цікавими для сучасних дослідників можуть бути погляди вченого на обсяг українського бібліографічного репертуару, навколо якого і тепер тривають дискусії.

Творчий доробок Дмитра Андрійовича Балаки – це багатюща спадщина українського книгознавства. Книгознавча діяльність вченого, його здобутки в багатьох галузях є актуальними і в наш час. Вони повинні зайняти належне місце в роботі фахівців книжкової справи України, активно впливати на формування книжкової культури загалом.

1. Балака Д.А. Аналітичний та синтетичний метод вивчення читачівства // Бібліологічні вісті. 1926. № 1. С. 16–36. 2. Балака Д.А. Бібліотека в минулому: Культурно-історичний нарис. (Науково-популярна бібліотека книгознавства, Вип. 3). К. 1925. 3. Балака Д.А. Бібліологічна педагогіка: Визначення, предмет, межі// Журнал бібліотекарства та бібліографії. 1928. № 2. С. 97–107. 4. Балака Д.А. Бібліологічна педагогіка як наука // Бібліологічні вісті. 1930. № 2. С. 15–28. 5. Балака Д.А. Вивчення українського читача: Бібліографічний покажчик // Бібліотечний журнал ВБУ. 1925. № 8–10. 6. Балака Д.А. Про класифікацію друків за соціальним призначенням // Бібліологічні вісті. 1927. № 2. С. 5–36. 7. Балака Д.А. Проблема вивчення читачівства в історії літератури та в книгознавстві // Труды інституту книгознавства. Т.2. Бібліотека і читач на Україні /За ред. проф. Д.Балаки. Х.–К., 1930. С. 189–191. 8. Балака Д.А. Ще про наукові та організаційні проблеми книговивчення // Бібліологічні вісті. 1927. № 4. С. 91–95.

УДК 002.2+659.1

РЕКЛАМА ТА ПРОПАГАНДА ЕКОНОМІЧНИХ ВИДАНЬ НА СТОРІНКАХ ФАХОВОЇ ПЕРІОДИКИ (НА ПРИКЛАДІ ЧАСОПISУ „ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ”)

Г.С. Вовк

Розглядаються основні види реклами та пропаганди економічних видань на сторінках фахового часопису „Економіка України”.

Рассматриваются основные виды рекламы и пропаганды экономических изданий на страницах специализированного журнала „Экономика Украины”.

Часопис „Економіка України” видається з 1958 року як політико-економічний щомісячник Міністерства економіки, Міністерства фінансів та Національної академії наук України у видавництві „Преса України”. Тематична палітра та проблематика публікацій, склад авторів (як правило, це академіки, кандидати та доктори економічних і суміжних наук), мова й стиль матеріалів, велика кількість таблиць, схем і діаграм свідчать про його науковий характер і орієнтацію на читача-спеціаліста в галузі економічних наук. Принагідно зазначимо, що редакційна колегія систематично нагадує авторам про правила, яких необхідно дотримуватись при надсиланні статей до редакції. Серед них – вимоги чіткості, стислості, точності викладу фактичного матеріалу тощо.